

Lubor Smejtek: Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou. 2011.

Posuzovaná práce se zabývá komplexním vyhodnocením nálezů datovaných do doby bronzové, které byly získány v průběhu rozsáhlého záchranného archeologického terénního výzkumu na polykulturní lokalitě na katastru obce Kněževs (okr. Praha-západ). Hlavním předmětem zájmu, s ohledem na největší kvantum nálezů a autorovu hlavní specializaci, jsou potom nálezy z období popelnicových polí.

Disertační práce je de facto třídílnou publikací, jejíž dva díly (tabulky, plány) jsou již odborné veřejnosti k dispozici a adjustaci textové části očividně nic nebrání. Předložená disertace je tak prací nadstandardně rozsáhlou, současně je možno prohlásit, že obsáhlosti není dosaženo pomocí formálních úprav nebo na úkor věcnosti, nýbrž pouze v důsledku širokého spektra zkoumaných otázek a rozsahem dokumentace, které se k sledované problematice váží.

Výrazným způsobem se v předložené práci odráží Smejtkův metodický přístup k tématu, který lze označit jako spíše tradicionalistický. Práci uvozuje kapitolou o poloze a přírodních podmínkách naleziště, pokračuje perfektně zpracovanou kapitolou o dějinách archeologického bádání na katastru obce a dále předkládá kapitolu o průběhu a podmínkách diskutovaného výzkumu. Tato je asi jedinou částí práce, ke které lze mít vážnější výhrady, neboť obsahuje informace v mnohém s tématem práce nesouvisející, podávané navíc často velmi populárně laděným jazykem. Také pasáže o použité metodě se vztahují pouze k metodě terénního výzkumu, zcela chybí popis metody, která byla aplikována pro dosažení v publikaci vytyčených cílů.

Základním dělicím prvkem další části práce je hledisko chronologické. L. Smejtek se nejprve věnuje zhodnocení nálezů ze starší doby bronzové, které dokládají existenci pohřební i sídlištní komponenty únětické kultury. Velká pozornost je věnována pohřebnímu ritu, který je rozveden v širších souvislostech a ukazuje na výbornou

orientaci autora v této problematice. Stejně tak vyznívá pasáž věnovaná datování zdejších nálezů. Závěrečnou část oddílu věnovaného únětické kultuře představuje svědomitě zpracovaný katalog nálezů.

Následuje kapitola věnovaná nálezům dokladujícím osídlení lokality ve střední době bronzové. Lze souhlasit s vymezením relativně chronologického intervalu pro toto období v rozmezí Br B – Br C, zatímco závěrečnou „přechodnou“ etapu Br C2/ Br D začleňuje autor již k období popelnicových polí. Stejně tak lze souhlasit s připojením se k názoru, že není důvodné dělit českou mohylovou kulturu na dva kulturní celky. Těžištěm této kapitoly je analýza tvarů a výzdobných prvků náležejících keramice mohylové kultury v Kněževsi a diskuse o přítomnosti džbánku z prostředí severopanonské kultury. Také zde dokladuje L. Smejtek velmi dobrou orientaci v dané problematice.

Stěžejní část předkládané disertační práce je věnována dokladům osídlení lokality v době popelnicových polí, které tvoří rozhodující podíl všech nálezů na lokalitě objevených, přičemž mladší době bronzové, tedy knovízské kultuře, patří většina z nich. Autor se nejprve věnuje charakteristice sídlištních objektů, ovšem interpretační možnosti jsou v tomto případě objektivně omezeny destruktivním charakterem skrývky provedené na nalezišti, tudíž bylo možno se omezit pouze na určitý popis a značně hypotetické vývody. Podobně je tomu v případě nadzemních staveb, jejichž půdorysy jsou na hustě objekty zasažené polykulturní lokalitě neobyčejně obtížně rozpoznatelné. Nicméně L. Smejtek přistupuje k detailní analýze zjištěných struktur, využívá komparace s četnými již definovanými půdorysy nadzemních staveb ze sledovaného období, jaké byly doloženy jak v Čechách, tak zejména v sousedním Německu a také v Polsku, a na základě takového srovnání rekonstruuje očividně úspěšně podobné půdorysy i v Kněževsi.

Následných 186 tiskových stran je věnováno analýze movitých artefaktů z období popelnicových polí, které byly získány v průběhu terénního výzkumu. Velmi fundovaně podaná stručná kompilace představující současnou podobu vnitřní periodizace knovízské kultury. V terminologické polemice ohledně pojmu štítarský stupeň či štítarská kultura se L. Smejtek přihlašuje k druhé variantě. Soudím, že jeho argumentace je v tomto případě poněkud jednostranná, nicméně silná. Ovšem terminologická rozrůzněnost provázející předpokládaný kulturní přerod je typická

nejen v rámci české komunity, ale odráží se v terminologických posunech a rozdílech při klasifikaci tohoto období i v sousedních oblastech.

Opět poměrně populárně laděný jazyk uvozuje oddíl zabývající se typologicko-chronologickým rozbohem keramiky. Následuje detailní a velmi fundovaná morfologická analýza keramických artefaktů a jejich přiřazení jednotlivým chronologickým horizontům v rámci vnitřní periodizace.

Autor rezignoval na tvorbu vlastního strukturovaného deskripčního kódu, tudíž i na možnost jakékoliv formalizované analýzy keramického souboru, a rozhodl se pro využití již padesát let existujícího třídícího systému, který je založen zejména na typologické intuici. Je otázkou, zda keramický soubor z Kněževse nemohl být pro pokus o nějaké exaktnější třídění využit, na druhé straně je pravdou, že ono intuitivní třídění je funkční, tudíž do značné míry opodstatněné a použitelné.

Vycházeje z tohoto pohledu, předvedl autor velmi tradičně koncipovaný, ovšem velmi podrobný a kvalitní rozbor výskytu jednotlivých keramických druhů a typů, jehož součástí jsou i analogické nálezy z jiných lokalit a relativně chronologické řazení. Nejcennější pro další využití jsou dozajista přehledné tabulky typových variant druhů nádob v čase a zejména keramických tvarů naplňující jednotlivé vývojové horizonty knovízské kultury. Je možno hovořit o vytvoření jakéhosi „klíče k určování a zařazení knovízské keramiky“. Ve spojení s perfektní grafickou úrovní tabulek jde dozajista o kruciální počín autora v této práci. V souvislosti s rozbohem keramického souboru je třeba ocenit i přínos L. Smejtky k problematice doposud málo diskutované, tedy zdobení nádob bronzovými aplikami, stejně tak přínosný je i rozbor nálezů keramiky „cizí provenience“ s nestandardní výzdobou. Autor velice precizně shledává analogie v okolních oblastech, ale asi pochopitelně rezignuje na jednoznačné vysvětlení výskytu nádob s takovou výzdobou v Kněževsi.

V dalších pasážích, které jsou věnovány dalším výrobkům z hlíny, zaujme v případě ze stěn nádob vyrobených opracovaných koleček rezervovaná akceptace staršího názoru o jejich funkci - coby hracích kamenů.

Stejným způsobem jako keramické artefakty (a stejně důkladně) je proveden rozbor nepřilíš početného souboru nalezené bronzové industrie doplněný souborným katalogem těchto artefaktů a kapitolou spojující jistě oprávněně nález kamenné licí formy na výrobu dláta s předpokladem kovoliteckých aktivit na lokalitě.

Mezi další nosné pasáže publikace patří kapitola, jež výrazným způsobem prohlubuje dosavadní poznávání kultovních praktik v prostředí knovízské kultury. Prezentuje totiž výjimečné nálezové soubory, které byly objeveny ve dvou sousedících sídlištních objektech a které sestávají z desítek talířovitých misek. Mimo to obsahoval jeden z těchto objektů i další neobvyklé hliněné artefakty sloužící snad jako jakési podstavce a kulovitý kamenný předmět s oběžným žlábkem. Smejtkova interpretace těchto nálezů vychází zřetelně z názorů jeho školitele, což jistě není negativem, nicméně je otázkou, zda zde formulované závěry nejsou příliš kategorické.

Poslední kapitolou, jejímž předmětem jsou konkrétní movité nálezy, je kapitola zabývající se lidskými a zvířecími kosterními pozůstatky v sídlištních objektech. Uvozuje ji kompilovaná pasáž o variabilitě tohoto fenoménu v prostředí knovízské kultury, po níž následuje zhodnocení nálezových situací, ve kterých bylo 107 pozůstatků lidských jedinců nalezeno. Úroveň některých částí textu (konkrétně diskusi o genetické determinaci a příbuzenských relacích) opět trochu sráží poněkud populistický jazyk. Kapitulu uzavírá výpravný a podrobný katalog objektů s lidskými skelety a komentovaný katalog objektů se zvířecími skelety.

Závěrečný oddíl publikace je věnován otázkám chronologie. Nejprve je provedeno relativní časové zařazení nálezů do jednotlivých horizontů a to tím způsobem, že na již existující schémata typologicko-chronologických vazeb jsou navázány konkrétní artefakty z Kněževsi. Současně je komentována densita objektů a jejich prostorové vymezení v rámci oněch časových horizontů. Poslední kapitola publikace prezentuje výsledky radiokarbonového měření 4 vzorků z prostředí knovízské kultury, které víceméně potvrzují dosavadní představy, a poněkud neintencionálně zabíhá i k dalším otázkám, které s tématem vlastní disertační práce nijak zvláště nesouvisejí.

Závěr, který by shrnul a definoval nově dosažené výsledky, jež práce přinesla, de facto chybí, je nahrazen pouze oním občas se objevujícím neobsažným textem sklouzávajícím k populismu.

Závěr

Přednosti předkládané práce zcela zřejmě vysoce převyšují její nedostatky. Mezi nedostatky zcela jistě na prvním místě náleží absence oddílu, který by jasně stanovil teoretické cíle, jež mají být v práci naplněny, a metodiku, jejíž pomocí jich má být

dosazeno. Právě absence stanovených cílů a metodiky je také zřejmým důvodem pro absenci shrnutí výsledků práce v jejím závěru. Je také možno litovat, že autor zcela záměrně rezignoval na pokus o vytvoření třeba pouze jednoduchého deskripčního systému pro formální popis keramických artefaktů a omezil se jenom na způsob analýzy, jenž převládal ve 3. čtvrtině minulého století. Práci nesevřel ani občasné sklouznutí k jazyku, který bývá užíván v populárně laděných novinových příspěvcích.

Na druhé straně představuje disertační práce L. Smejtky vzorový a následováníhodný příklad, jak by mělo vypadat kvalitní finální zpracování významného terénního archeologického výzkumu. Text je koncipován přehledně, jednotlivá témata jsou racionálně oddělena. Rozbory jednotlivých nálezů a nálezových situací jsou široce komentovány a dosvědčují vysokou erudici L. Smejtky v problematice, kterou se práce zabývá. Pokud se objevují vlastní autorovy interpretace, jsou většinou opatřeny dostatečnou argumentací. Obrovským přínosem práce je tvorba grafických chronologických tabulek, na jejichž základě mohou i specialisté na jiná období bez problému provést detailní chronologické zařazení knovízské keramiky. Z formálního hlediska je třeba vyzdvihnout kvalitu a rozsah obrazové dokumentace, práce nevykazuje ani pochybení proti českému pravopisu.

Soudím proto, že předložená monografie splňuje nároky kladené na doktorské disertační práce a může být jistě přijata k dalšímu řízení o udělení vědeckého titulu Ph.D.

V Praze dne 10.05. 2011

doc. PhDr. Luboš Jiráň, CSc.